

ються один одному, оскільки відображають полізначність та складність дефініції, що аналізується, допомагають більш повному її розумінню й тлумаченню, оскільки вони становлять взаємодоповнюючу інтегральну єдність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. Амонашвили. – Минск : Университетское, 1990. – 560 с.
2. Волянчук Н. Психологія професійного становлення вчителя : [монографія] / Н. Волянчук. – Луцьк : [б.в.], 2006. – 444 с.
3. Гез Н. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
4. Дунчев В. Исследование когнитивных стилей в связи с проблемой креативности : дис. ... канд. пси-

хол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / В. Дунчев. – Л., 1985. – 123 с.

5. Коломинова О. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі / О. Коломинова // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 40–47.
6. Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – С. 235–236.
7. Про вищу освіту : Закон України // Урядовий кур'єр. – 2014. – С. 7–18.
8. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [Г. Бакаєва, О. Борисенко, І. Зуєнок та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
9. Рубинштейн С. Основы общей психологии / С. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – 204 с.
10. Тлумачний словник російської мови : в 4 т. / под ред. Д. Ушакова. – М. : ОГИЗ, 1935–1940. – Т. 3 – 1938. – 945 с.
11. Філософія : [навч. посіб.] / [І. Надольний, В. Андрущенко, І. Бойченко та ін.] ; за ред. І. Надольного. – К. : Вікар, 1999. – 624 с.

УДК 37.013.43

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Макеєва О.А., аспірант
кафедри педагогіки факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена аналізу інтерактивних методів навчання як ефективних методів у процесі формування професійної культури майбутніх соціальних працівників. Автор охарактеризував сутність понять «активне навчання», «інтерактивні методи навчання». У статті також проаналізовано такі методи інтерактивного навчання, як «кейс-стаді», метод «мозкового штурму», метод ділової гри, дискусійні методи (діалогові), метод проєктів і тренінгові навчання. Автор запропонував приклади використання зазначених методів для формування професійної культури майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: активне навчання, інтерактивні методи навчання, «кейс-стаді», дискусія, тренінг, проєкт.

Статья посвящена анализу интерактивных методов обучения как эффективных методов в процессе формирования профессиональной культуры будущих социальных работников. Автор охарактеризовал сущность понятий «активное обучение», «интерактивные методы обучения». В статье также проанализированы такие методы интерактивного обучения, как «кейс-стади», метод «мозгового штурма», метод деловой игры, дискуссионные методы (диалоговые), метод проєктов и тренинговое обучение. Автор предложил примеры использования указанных методов для формирования профессиональной культуры будущих социальных работников.

Ключевые слова: активное обучение, интерактивные методы обучения, «кейс-стади», дискуссия, тренинг, проєкт.

Makeieva O.A. INTERACTIVE LEARNING METHODS IN THE PROCESS OF FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE OF THE FUTURE SOCIAL WORKERS

The article analyzes the interactive learning methods as effective methods in the formation of professional culture of the future social workers. The author describes the essence of the concepts of “active learning”, “interactive learning methods”. It also analyzes methods such as interactive learning: “case-study”, a method of “brainstorming”, a method of simulation game, discussion methods (dialogue), a method of projects and training. The author suggested examples of these methods for the formation of professional culture of the future social workers.

Key words: active learning, interactive learning methods, “case-studies”, discussion, training, project.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки усе частіше увагу науковців привертає проблема формування професійної культури майбутніх фахівців. Дослідження феномену професійної культури майбутніх соціальних працівників, на нашу думку, є дуже актуальною науковою проблемою, адже специфіка соціальної роботи зумовлює майбутніх фахівців мати високий рівень як загальної, так і професійної культури. Особливо важливим, на наш погляд, є процес формування професійної культури у процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї активізації навчальної діяльності формувались ще за часів античності відомими філософами, але все ж основоположниками цієї ідеї вважають Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, А. Дістервега, Дж. Дьюї, К. Ушинського. В умовах сучасності дослідженням активного навчання займаються Г. Абрамова, Ю. Арутюнов, А. Вербицький, В. Кругликов, М. Новак, В. Рибальський, Г. Щедровицький та інші.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в аналізі відбору методів навчання, які ефективно впливають на формування професійної культури майбутніх соціальних працівників. Такими методами, на нашу думку, є інтерактивні методи навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. А. Вербицький визначає активне навчання як перехід від переважно регламентованих, алгоритмізованих, програмованих форм і методів організаційно-дидактичного процесу до розвиваючих, дослідницьких, проблемних, пошукових, що забезпечують народження пізнавальних мотивацій та інтересів, умов для творчості у навчанні [1, с. 44].

Дослідник В. Кругликов зазначає, що активне навчання – це така організація і ведення навчального процесу, яка спрямована на загальну активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів завдяки широкому (бажано комплексному) використанню як педагогічних, так і організаційно-управлінських засобів [2, с. 73].

На погляд Г. Щедровицького, активними методами навчання і виховання вважаються ті, що дають змогу студентам у більш короткий термін і з меншими зусиллями оволодіти необхідними знаннями, вміннями за рахунок свідомого виховання здібностей і діяльностей [3, с. 61].

Однією із форм активного навчання є інтерактивне навчання. С. Сисоева зазначає, що на сучасному етапі розвитку педагогіч-

ної теорії поняття «інтерактивне навчання» розглядається як навчання, побудоване на взаємодії учня з навчальним оточенням, навчальним середовищем; навчання, що ґрунтується на психології людських взаємин і взаємодій; навчання, сутність якого полягає в організації спільного процесу пізнання, коли знання здобуваються у спільній діяльності через діалог, полілог учнів між собою та викладачем [4, с. 37]. Основні переваги інтерактивного навчання дослідник вбачає в інтенсифікації процесу розуміння, засвоєння і творчого застосування знань при вирішенні практичних завдань, у підвищенні мотивації, у формуванні та удосконаленні професійної компетентності майбутніх фахівців [4, с. 38].

Отже, як бачимо, інтерактивне навчання виконує саме ті функції, які сприяють формуванню професійної культури майбутніх соціальних працівників. Цим і обумовлений наш вибір на користь інтерактивного навчання як одного з найефективніших шляхів у формуванні професійної культури майбутніх соціальних працівників.

На сьогоднішній день у педагогічній теорії існує велика кількість різноманітних класифікацій методів інтерактивного навчання. На нашу думку, найбільш розгорнутою є класифікація, запропонована М. Новиком. Також цікавою для нас виявилась класифікація, розроблена О. Пометун та Л. Пироженко. Дослідники вирізняють чотири групи інтерактивних технологій навчання:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

Відповідно до визначених груп технологій також була запропонована класифікація форм інтерактивного навчання: групова навчальна діяльність, фронтальне навчання, метод навчання у грі та методи навчання у дискусії [5].

Інтеграція таких методів, на нашу думку, дасть можливість ефективно формувати усі складові професійної культури майбутніх соціальних працівників, тому є сенс охарактеризувати їх детальніше. Групова навчальна діяльність – форма організації навчання у невеликих групах, об'єднаних спільною метою. До фронтальних інтерактивних методів належать такі, які передбачають одночасну спільну роботу великої групи студентів. До методів навчання у грі належать імітаційні, рольові ігри, драматизація. Метод навчання у дискусії – важливий засіб пізнавальної діяльності у процесі

навчання, який сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу визначити власну позицію, формує навички відстоювання особистої думки [5, с. 78].

Пізніше О. Пометун було запропоновано також класифікацію, в основі якої лежить функціональне призначення методів інтерактивного навчання. Дослідник виділяє чотири групи прийомів і методів:

- прийоми і методи створення позитивної атмосфери навчання й організації комунікації студентів;

- прийоми і методи мотивації навчальної діяльності і актуалізації опорних знань, уявлень;

- прийоми і методи засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок, емоційно-ціннісних орієнтацій і ставлень студентів;

- прийоми і методи узагальнення, систематизації знань, організації рефлексії пізнавальної діяльності [6, с. 68].

Із означених груп нами були відібрані прийоми та методи, які, на наш погляд, найкраще відповідають завданням формування професійної культури майбутніх соціальних працівників, є найбільш ефективними у реалізації цього процесу. Такими методами є кейс-стаді (аналіз конкретних ситуацій), ділова гра (навчальна та рольова), навчальний тренінг, метод «мозкового штурму», дискусія та метод проектів. Ми вважаємо, що використання цих методів та їх інтеграція у навчальному процесі дадуть можливість сформулювати компоненти професійної культури майбутніх соціальних працівників.

«Кейс-стаді» (кейс-метод). Сутність методу кейсів полягає у тому, що тим, хто навчається, пропонують осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує комплекс знань, необхідних для вирішення цієї проблеми [4, с. 206]. На сьогоднішній день позитивний вплив «кейс-стаді» на формування професійної культури доведений багатьма науковцями. І дійсно, переваги цього методу над іншими важко переоцінити. Дослідник С. Сисова охарактеризувала вплив методу кейсів на формування якісних характеристик майбутнього фахівця. Вчений стверджує, що реалізація методу кейсів дає можливість формувати та удосконалювати здатність до прийняття рішень, навчання, системного мислення, сприяє самостійності та ініціативності, підвищує готовність до змін, формує вміння працювати з інформацією, розвиває завзятість та цілеспрямованість, удосконалює комунікативні здібності, здатність до міжособистісних контактів, формує навички етичної поведінки в умовах колективної взаємодії тощо [4, с. 215–216].

Використання методу кейсів у навчальному процесі майбутніх соціальних працівників дає можливість майбутнім фахівцям ознайомитись із можливими ситуаціями у майбутній професійній діяльності, набути навичок міжособистісної взаємодії, а також навичок пошуку оптимальних шляхів вирішення певної професійної проблеми.

Приклад методу кейсів для майбутніх соціальних працівників.

Сім'я Микитенків повна, багатодітна. Мати – Ірина, 32 роки, вчитель музики. Батько – Олексій, 35 років, автослюсар. Діти: дочка Наталя, 10 років, школярка, дочка Таміла 7 років, школярка, син Дмитро, 1 рік і 7 місяців, має вроджену інвалідність. До того як переїхали до м. Києва, жили у м. Горлівка Донецької області. Виїхали з міста через втрату житла та небезпеку перебування там. Зараз мають статус вимушених переселенців. Батько ніде не працює. Причини: низька кваліфікація та постійні порушення трудової дисципліни. Мати перебуває у відпустці по догляду за дитиною. Сім'я втратила майже всі документи, тому має проблеми з отриманням соціальних виплат. Вживають лише завдяки допомоги волонтерських громадських організацій, проживає у тимчасовому житлі для вимушених переселенців із зони АТО.

Завдання:

- 1) Охарактеризувати загальну картину сімейного випадку.

- 2) Здійснити аналіз основних проблем.

- 3) Змоделювати алгоритм дій соціального працівника у роботі з сім'єю Микитенків.

Наступний метод – *ділова гра*. Ділова гра – це імітаційний ігровий метод, в основі якого лежить моделювання ситуації та програвання ролей. Ділова гра – це форма відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання системи відносин, які характерні для конкретного виду професійної практики [4, с. 187]. Різновидів ділової гри багато, але для нас найбільш цікавими у контексті дослідження є навчальна та рольова гра. Навчальна ділова гра дозволяє відтворити у навчанні предметний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності і тим самим змоделювати адекватні умови формування професійних умінь та навичок, нового знання. Рольова гра, в свою чергу, є спрощеною модифікацією ділової гри, що моделює менш складну проблему професійної та навчальної діяльності. Рольова гра дає можливість ознайомитись із новими для учасників ролями, опанувати нові форми спілкування і засоби прийняття рішень [4, с. 188].

Приклад ділової гри.

- 1 етап – аналіз конкретної ситуації;
- 2-етап – розподіл ролей;
- 3-етап – програвання;
- 4-етап – післярольовий аналіз.

Ситуація для аналізу.

Сім'я Остапенко повна, малозабезпечена, перебуває на обліку у соціальній службі м. Львів. Батько – Андрій, 38 років, безробітний, має алкогольну залежність та притягався до кримінальної відповідальності. Мати – Юлія, 36 років, перебуває у декретній відпустці. Діти: син Олександр, 18 років, студент ПТУ, стоїть на обліку у міліції, дочка Мар'яна, 2 роки. Умови проживання не відповідають нормальним, діти часто голодні, часто хворіють, батьки застосовують фізичне насилля до дітей. Працівники соціальної служби, розглянувши ситуацію у сім'ї, прийняли рішення про вилучення малолітньої дитини з подальшим поселенням у будинок дитячого типу.

Завдання:

- 1) Змоделюйте ситуацію вилучення дитини.
- 2) Зпрогнозуйте можливі варіанти поведінки батьків під час вилучення дитини.
- 3) Програйте цю ситуацію.

На заключному етапі група обраних експертів мають оцінити якість професійної діяльності соціальних працівників у цій ситуації, обговорити помилки та підбити підсумки проведеної роботи.

Одним із ефективних інтерактивних методів у формуванні професійної культури, на наш погляд, є *метод «мозкового штурму»* («мозкової атаки», брейнсторм). За визначенням П. Старикова, метод «мозкового штурму» – оперативний метод вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, під час якого учасникам дискусії пропонують генерувати якомога більше ідей [7, с. 34]. С. Сисоева вважає, що «мозкова атака» – це метод активного пошуку відповіді на поставлене питання на основі використання знань учасників, враховуючи їх точку зору і ступінь професійної підготовленості. Вчений також зазначає, що суть цього методу полягає у тому, що для обговорення конкретної проблеми учасники діляться на дві групи: генератори ідей та критики, перша група висловлює думки щодо запропонованої ситуації, після чого інша група оцінює ці ідеї, аналізує їх та відбирає найкращі [4, с. 190].

Приклади завдань для методу «мозкового штурму» для соціальних працівників.

Уявіть що Ви отримали завдання організувати у вашому навчальному закладі «День проти СНІДу». Запропонуйте якомога більше ідей для проведення цього дня.

Уявіть що Ви волонтер. Ваше завдання: допомогти хлопчику, який хворіє онкологічним захворюванням. Запропонуйте якомога більше ідей, які можуть допомогти у вирішенні цього завдання.

Досить ефективним, на наш погляд, є *метод дискусії*, адже, як відомо, у дискусії народжується істина. Дискусія є не імітаційним методом інтерактивного навчання. До дискусійних методів належать такі методи, як «круглий стіл», «конференція», «прес-конференція» та ін. Дискусія є методом діалогових технологій навчання. С. Сисоева розглядає дискусію у трьох вимірах: як спосіб організації спільної діяльності з метою інтенсифікації процесу ухвалення рішень у групі; як метод навчання, який підвищує інтенсивність і ефективність процесу сприйняття за рахунок активного включення тих, хто навчається, у колективний; як пошук істини шляхом зіставлення різних точок зору. Дискусія, на думку вченого, організується як процес діалогічного спілкування учасників, у ході якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні й вирішенні теоретичних та теоретико-практичних задач [4, с. 175]. Дискусія сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної теми [6, с. 115].

Не менш важливим, на нашу думку, є *метод проектів*. Метод проектів – комплексний навчальний метод, який дає змогу індивідуалізувати навчальний процес, дає можливість виявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї діяльності [8, с. 99]. Також метод проектів визначають як педагогічну технологію, орієнтовану не на інтеграцію фактичних знань, а на їх використання на практиці та здобуття нових [9, с. 48]. Для досягнення кінцевого результату – чи то теоретичного вирішення проблеми, чи то практичного результату – студенти повинні використати весь арсенал набутих професійних знань, умінь та навичок, повинні критично осмислювати ситуацію, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок, прогнозувати результат. Метод проектів сприяє формуванню навичок дослідницької, пошуково-інформаційної діяльності, сприяє підвищенню мотивації до навчальної та професійної діяльності, а також формує організаційні здібності майбутніх соціальних працівників. Прикладом методу проектів може бути дослідження будь-якого соціального феномену, організація заходів соціальної тематики тощо.

Особливими, на наш погляд, є *тренінгові навчання* як педагогічна технологія фор-

мування професійної культури майбутніх соціальних працівників. Перевагою тренінгового навчання є те, що при проведенні тренінгу у викладача є змога інтегрувати декілька методів інтерактивного навчання, що, в свою чергу, лише підвищує ефективність засвоєння нових знань, формування професійних умінь та навичок тощо.

Л. Бондарєва визначає навчальний тренінг як активну навчальну діяльність, під час здійснення якої майбутні фахівці виконують тренінгові завдання, адаптовані до майбутньої професійної діяльності під керівництвом викладача-тренера на основі спеціально-підготованих інструктивно-методичних матеріалів, відповідно до вимог професійної діяльності [10, с. 9].

За визначенням Г. Ковальчук, навчальний тренінг – це запланований процес модифікації знань, поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання в певному виді діяльності [11, с. 27].

Варто також охарактеризувати основні переваги навчальних тренінгових технологій взагалі та навчального тренінгу зокрема перед традиційними формами навчального процесу у вищій школі. Серед таких переваг дослідник Л. Новікова вирізняє поєднання демократичних принципів роботи з інтерактивними методами, що дає змогу студентам навчатись у зручних умовах, а також залучати більше учасників до навчально-виховного процесу [12, с. 67]. Функціональне призначення та цінність тренінгових технологій визначено у дослідженні Ю. Шапран, де зазначено, що за допомогою тренінгових технологій студенти вчать визначати основні напрями своєї майбутньої педагогічної праці, її цілі та перспективи, формувати позитивну «Я-концепцію», удосконалювати свої рефлексивні характеристики, адаптуватись до майбутньої професійної діяльності. Дослідник також вважає, що тренінгові технології сприяють розвитку сили волі, цілеспрямованості, адаптації до напруженої праці, формуванню позитивного ставлення до професії, формуванню почуттів обов'язку та відповідальності [13, с. 88].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, нами було охарактеризовано ос-

новні методи інтерактивного навчання, які, на наш погляд, ефективно впливають на формування професійної культури майбутніх соціальних працівників. Переваги цих методів полягають у можливості зворотного зв'язку, а тому і процес навчання стає продуктивнішим. Перспективу подальших розвідок ми вбачаємо у розробці методичних рекомендацій для викладачів щодо впровадження інтерактивних технологій у навчальний процес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вербицкий А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
2. Кругликов В. Активное обучение в техническом вузе: теория, технология, практика / В. Кругликов. – СПб. : ВИТУ, 1998. – 308 с.
3. Педагогика и логика / [Г. Щедровицкий, В. Розин, Н. Алексеев, Н. Непомнящая]. – М. : Просвещение, 1993. – 410 с.
4. Сисоева С. Интерактивные технологии навчання дорослих : [навчально-методичний посібник] / С. Сисоева. – К. : ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.
5. Пометун О. Интерактивные технологии навчання: Теория, практика, досвід : [метод. посібник] / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2002. – 264 с.
6. Пометун О. Энциклопедия интерактивного навчання / О. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
7. Стариков П. Пиковые переживания и технологии творчества : [учебное пособие] / П. Стариков. – Красноярск, 2011. – 92 с.
8. Селевко Г. Современные образовательные технологии / Г. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
9. Рыбина О. Проектная деятельность / О. Рыбина // Лучшие страницы педагогической прессы. – 2004. – № 1. – С. 46–49.
10. Бондарєва Л. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Бондарєва. – К., 2006. – 23 с.
11. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін : [навч. посіб.] / [Г. Ковальчук, Н. Бутенко, М. Артюшина та ін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 320 с.
12. Новікова Л. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі : [науково-методичний посібник] / Л. Новікова. – Павлоград : ЗДІЕУ, 2008. – 110 с.
13. Шапран Ю. Використання кейс-стаді як технології інтерактивного навчання майбутнього вчителя / Ю. Шапран // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – 2012. – № 22, Ч. 7. – С. 180–186.